

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Министерство за образование и наука
Биро за развој на образованието

СКОПЈЕ

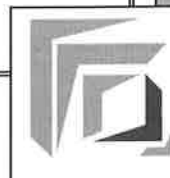
Проклазно:	02.09.2014		
Орг. единица:	Брш:	Проект:	Врс. редов:
02	12/104		

Функција:	0704	
Корисник:	Транзито	
02.09.2014	14	18/12

Врз основа на член 55 став 1 од Законот за организација и работа на органите на државната управа („Службен весник на Република Македонија“ бр. 58/00, 44/02, 82/08, 167/10 и 51/11) и член 25 став 2 од Законот за основно образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/08, 33/2010, 116/10, 156/10, 18/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13 и 41/2014) министерот за образование и наука ја утврди наставната програма по предметот *јазик и култура на Ромите* за VII одделение, на деветгодишното основно воспитание и образование

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
БИРО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

НАСТАВНА
ПРОГРАМА

ЈАЗИК И КУЛТУРА НА РОМИТЕ

Скопје, јуни 2014 година

ДЕВЕТГОДИШНО ОСНОВНО
ОБРАЗОВАНИЕ

VII ОДДЕЛЕНИЕ

1. ВОВЕД

Наставниот предмет *јазик и култура на Ромите* ги опфаќа четирите јазични вештини: слушање, читање, зборување и пишување кои ќе се развиваат постепено и ќе го поттикнуваат развојот на свеста за одговорност за јазикот како дел од идентитетот на Ромите.

Наставата по предметот *јазик и култура на Ромите* им овозможува на учениците од VII до IX одделение продилабочување, проширување и составување на здобиените знаења и способности за примена на ромскиот јазик во сите видови комуникација. Преку наставата по овој предмет учениците се стекнуваат со вештини за толкување на литературните текстови, истражување, творење, писмено и усно изразување на стандарден ромски јазик, како и содавање на основа за примена на здобиените знаења за стандардната јазична норма во ромскиот јазик која има многу значајна улога во реализацијата на воспитниот процес, преку литературните и другите текстови, во смисла на естетската, етичката, социјалната, националната и другите компоненти што го сочинуваат воспитно-образовниот курикулум.

Назив на наставниот предмет: *јазик и култура на Ромите*

Вид на основно образование: деветгодишно основно образование

Број на часови на наставниот предмет:

- број на часови неделно: 2 часа

- број на часови годишно: 72 часа

Статус на наставниот предмет: избран предмет

II. ЦЕЛИ НА НАСТАВАТА ОД VII ДО IX ОДДЕЛЕНИЕ

Ученикот/ученичката:

- да го изучува ромскиот јазик и да се запознава со културните карактеристики на Ромите;
- да развива разни јазични, комуникативни, интеркултурни компетенции за изучување и користење на ромскиот јазик;
- да формира способност за поврзување на стекнатите знаења од изборниот предмет *јазик и култура на Ромите* со знаењата од другите јазичи (наставен, мајчин, или странски јазичи) и другите предмети;
- да формира навика и да развива способности за слушање, говорене, читање и пишување преку систем од знаења на јазични и реченички единици, фонетски, правописни, лексички и граматички норми;
- да се запознае со важноста на интеркултурниот дијалог и почитување на разликноста.

III. ЦЕЛИ НА НАСТАВНИОТ ПРЕДМЕТ ВО VII ОДДЕЛЕНИЕ

Ученикот/ученичката:

- систематски да ги проширува знаењата за современиот ромски стандарден јазик;
- систематски и содржински да го збогатува и проширува лексичкиот фонд на ромскиот јазик;
- да развива способности за точно и јасно искажување преку усно и писмено изразување;
- да го збогатува речникот со нови зборови од ромскиот јазик;
- да го развива чувството за стилска употреба на лексичкиот фонд;
- да се запознае со книжевните дела од книжевното наследство на Ромите како и книжевноста на другите народи во Р. Македонија и надвор од неа;
- да се оспособи за самостојно критичко мислење и вреднување на книжевните текстови;
- да усвојува основни и стручни поими од лингвистиката, теоријата на книжевноста и уметноста воопшто;
- да се запознава со елементи од ромската традиција и култура.

IV. КОНКРЕТНИ ЦЕЛИ

Програмско подрачје: ЈАЗИК			
Цели	Содржини	Поними	Активности и методи
Фонетика			
<p>Ученикот/ученичката:</p> <ul style="list-style-type: none"> да ги продлабочи знаењата за едначење на согласките според звучноста и начинот творење; да ги продлабочи знаењата за основните карактеристики на гласовните промени: палатализација, јотување и асимилација во ромскиот јазик. 	<ul style="list-style-type: none"> Поделба на согласките според звучноста Гласовни промени: Палатализација Јотување Асимилација 	<ul style="list-style-type: none"> Звучност/беззвучност Палаталност Палатализација Јотување Асимилација 	<ul style="list-style-type: none"> Вежби за воочување на промената на зборовите при едначење по звучност: <ul style="list-style-type: none"> <i>rhind>rhint;</i> <i>khelira> kheliva.</i> Вежби за препознавање на гласовната појава на палатализација во зборовите со заокружување на точниот збор: <ul style="list-style-type: none"> <i>ker>cer;</i> <i>gii>djii;</i> <i>kinav>sinav.</i> Вежби за препознавање на гласовната појава јотување <ul style="list-style-type: none"> <i>Komti>Komti>Komtiја>Komtiјatar...</i> Асимилација:

				<ul style="list-style-type: none"> • <i>тиго>то, тиро>то.</i>
Морфологија				
<ul style="list-style-type: none"> • Да ги препознава видовите зборови според морфолошкиот критериум; • да ја определува групата во која припаѓаат видовите зборови (менливи и немменливи). 	<ul style="list-style-type: none"> • Морфолошка квалификација на зборовите: менливи и немменливи зборови 	<ul style="list-style-type: none"> • Морфолошка квалификација на зборовите 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби за препознавање на видовите зборови. • Вежби за класификација на зборовите на зборовните групи. 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби со препознавање на падежите со падежни прашања, разликување на падежи и нивното значење) • Nominativ: Кој? Со? <i>phen</i> kastar? • Genitiv: <i>phenjакоро</i> kaskoro? • Dativ: Kaskе? <i>phenjake</i> • Akuzativ: Kas? So? <i>e phenja</i> • Vokativ: akhatire (oj! Neј!) • Instrumental: Kasa? Sosa? <i>phenel</i> • Lokativ: Kote? Kaste? <i>phenjasa</i> • Ablativ (dugatire) <i>phenjatar</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Да разликува видови промени кај зборовите; • да ја препознава деклинацијата како вид промена на зборови-падежи: номинатив, генитив, датив, акузатив, вокатив, инструментал и локатив. 	<ul style="list-style-type: none"> • Деклинација (именки, придавки и заменки) • Конјугација (глаголи) • Компарација (придавки и прилози) 	<ul style="list-style-type: none"> • Деклинација • Конјугација • Компарација • Номинатив, генитив, датив, акузатив, вокатив, инструментал, локатив и аблатив 		

<ul style="list-style-type: none"> да го систематизира и проширува знаењето за именките; да ги разликува и класифицира именките според значењето; да го разбира поимот Деклинација и да ги знае деклинациските категории: род, број и падеж; да ја усвои деклинацијата. 	<ul style="list-style-type: none"> Поделба на именките според значењето: сопствени, општи и сл. Деклинација кај именките Род и број кај именките Поим падеж: граматичка основа и наставка за форма 	<ul style="list-style-type: none"> Именки: општи, сопствени Род и број Деклинација Падеж 	<ul style="list-style-type: none"> Вежби за препознавање на именките различни по значење Вежби на текстови со примери на именска деклинација со користење на достапни наставни средства. Вежби за препознавање на падежите во реченици со поставување на прашања и заокружување точно/неточно.
<ul style="list-style-type: none"> Да препознава глаголско време: сегашно, минато и идно; да се запознае со видови глаголски начини: изјавен (индикатив), можен (кондиционал) и заповеден (императив); 	<ul style="list-style-type: none"> Глаголи Глаголско лице: прво, второ и трето лице Сегашност, минато и иднина Искажување на модалноста индикатив, кондиционал и императив Согласување на придавките по род и број Придавки Промена: позитив, компаратив, 	<ul style="list-style-type: none"> Глаголи Актив и пасив Глаголско лице Сегашност, минато и иднина Индикатив, кондиционал и императив Согласување на придавката по род и број 	<ul style="list-style-type: none"> Вежби за откривање на глаголите кои значат дејство Актив - <i>I Nepa drabarel.</i> пасив - <i>I Nepa si dikhljardi.</i> Прво лице - <i>khelav</i> Второ лице - <i>khelēs</i> Трето лице - <i>khelēl</i> Сегашност - <i>O Ramo givavel giŕja.</i> Минато - <i>O Ramo sikliŕo i gili ki godi. rjēsŕi naramet.</i> Иднина - <i>I Alma ka džal te sikljoŕ amo Ŗir. Sarajevŕi.</i> Индикатив - <i>Dravarav li</i> Кондиционал - <i>Ti ka dravare sine li.</i> Императив - <i>Khel Ŗhajē!</i>
<ul style="list-style-type: none"> да ги проширува знаењата за придавките за значењето на придавките со категориите род и број; 			

<ul style="list-style-type: none"> • да разликува и применува видови придавки; • да го разликува и да го применува степенувањето кај придавките; • да знае дека придавката се согласува со именката покрај која стои по род, број и падеж; • да препознава падеж на придавката според падежната форма на именката; • да ги препознава и применува заменките како видови зборови; • да умее да ги оддели според нивното значење и да ги знае нивните граматички особини; • да ги употребува правилно формите на заменките и да ги воочува падежните форми; 	<p>суперлатив согласување на придавката со именката по падеж</p> <ul style="list-style-type: none"> • Именски заменки: • лични заменки • Општи заменки 	<ul style="list-style-type: none"> • Описни • Позитив, компаратив, суперлатив • Именски заменки • Лични • Заменката себе, се • Прашалната замена за лица и предмети • Општи заменки • Придавски заменки; присвојни, показни, описни, количински 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби со препознавање на видовите придавки. • Вежби каде што е дадена основната форма на придавката и градење на компаратив и суперлатив. • <i>Lokho>rolokho-lokheder>majlokho.</i> • Вежби со согласување на придавката со именката покрај која е употребена во род, број и падеж. • <i>dadeskoro khoro ; dadeskere rhenja; mi'i rhen mi'e dadesa.</i> • Вежби за препознавање и применување на заменките и нивниот вид. • Вежби за воочување и разликување на граматичките карактеристиките на заменките. • <i>Res>Rimen;</i> <i>amargo>lengoro>mi'go>reskoro>rimargo</i> • Вежби за отстранување на грешките при изговорот и пишувањето на одредени падежни форми на заменките. • <i>te, mal, mang'e, manca.</i> • <i>nesavo, nekas, nekaske.</i>
--	---	---	---

<ul style="list-style-type: none"> да разликува видови броеви и да се запознае со нивната промена; да разликува видови прилози по значење и нивната промена. 	<ul style="list-style-type: none"> Броеви Прилози 	<ul style="list-style-type: none"> Броеви Прилози 	<ul style="list-style-type: none"> Режби за препознавање на видовите броеви и видовите промени на броевите. Режби за препознавање на прилози во текст. <i>paše, dir, avdive, sig</i> <i>Ola bešen paše.</i> <i>Adava than si dir..</i> <i>Ka avav sig..</i>
Синтакса			
<ul style="list-style-type: none"> Да умее да ги открива подметот и прирокот во реченицата; да го именува видот на зборот кој е во функција на подмет во реченицата; да ги препознава и именува прилошките определби; 	<ul style="list-style-type: none"> Реченица: главни реченични делови Подмет: зборови во функција на подмет Прилошки определби за место, време и начин Сложена реченица: поим за 	<ul style="list-style-type: none"> Прилошки определби за место, време и начин Сложена 	<ul style="list-style-type: none"> Режби за препознавање и класифицирање на прилошките определби според видот. <i>Jekh šhave ko drom našaldje rive sime.</i> <i>Sidindjım nekote.</i> <i>I lımıa džala sa roralal.</i> Режби за разликување на прилогот од придавката во дадената реченица.

<ul style="list-style-type: none"> • Да ги препознава сложените реченици; • да го усвои поимот за сложена реченица. 	сложена реченица	реченица	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби за откривање на сложената реченица. • <i>Džana vite matižen save so na džanena kote te džan thaj rimende rodena sako dive pes.</i> • Вежби за составување на сложени реченици.
Правопис			
<ul style="list-style-type: none"> • да знае правилно да ги употреби интерпунктиските знаци; • да ги применува правилата за слеано и разделно пишување на зборовите. 	<ul style="list-style-type: none"> • Употреба на интерпунктиски знаци • Слеано и разделно пишување на зборовите 	<ul style="list-style-type: none"> • Слеано пишување на зборовите 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби со примена на интерпунктиските знаци. • Вежби за слеано и разделно пишување на зборовите – диктат.

Програмско подрачје: ИЗРАЗУВАЊЕ И ТВОРЕЊЕ			
Цели	Содржини	Поими	Активности и методи
Усно изразување			
<p>Ученикот/ученичката:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да развива способности за читање со почитување на правилата за изразно читање; 	<ul style="list-style-type: none"> • Разговорот како вид комуникација: формулирање прашања и одговори на прашањата 	<ul style="list-style-type: none"> • Разговор 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби за културна комуникација. • Импровизирани разговори со избор на зборови соодветни со кого се комуницира.

<ul style="list-style-type: none"> • да употребува соодветни зборови за културна комуникација; • да води службен и приватен разговор со службени лица во училиштето (наставник, ученик, родител); • да умее накусо да раскажува доживевани настани од училиштето и семејството; • да раскажува по хронологијата и според ретроспективата; • да ги воочи деталите во описите; • да пишува извештај за активностите во училиштето; • да ги применува знаењата за читање, (дијалог, монолог, раскажување на автор); • да умее сценски да изведе драмски текст. 	<ul style="list-style-type: none"> • Интервју • Хронолошко и ретроспективно раскажување • Детално опишување на ликови и личности • Извештување 	<ul style="list-style-type: none"> • Интервју • Прераскажување • Опишување • Лик и личност • Извештај • Драматизација 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби во пар за водење службен и приватен разговор, телефонски разговор. • Вежби за течно, живо и интересно раскажување. • Вежби за хронолошко и ретроспективно раскажување на доживевани настани. • Вежби за детално опишување со примена на изразни средства. • Вежби за пишување извештај. • Текстови од весници и списанија. • Читање на соопштенија и вести (за разни настани и активности во училиштето). • Вежби за читање текстови по улоги. • Организирање сценски изведби.
Писмено изразување			
<ul style="list-style-type: none"> • Да прераскажува писмено текст следејќи го текот на настаните (прочитан текст, гледан филм); • да знае писмено да опишува 	<ul style="list-style-type: none"> • Писмено изразување: • Раскажување • Прераскажување 	<ul style="list-style-type: none"> • Раскажување • Прераскажување • Опишување 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби за писмено творење. • Вежби за примена на стекнатите знаења за писмено изразување.

<p>Доживевани настани или сведоштва;</p> <ul style="list-style-type: none"> да знае писмено да опишува лик според општи карактеристики; да знае да пишува покана според правописни правила; да пишува диктат со правилно користење на граматичките правила. 	<ul style="list-style-type: none"> Опишување Пишување на покана Диктат со промени Творечки диктат 	<ul style="list-style-type: none"> Покана Диктат Аутодиктат Диктат со пресретнување на грешки 	<ul style="list-style-type: none"> Пишување на покани за организирани забави или по некој повод. Вежби со подготвени текстови за диктат со промени и творечки диктат. Работа во двојки со меѓусебно диктирање.
ПРОГРАМСКО ПОДРАЧЈЕ: Култура на Ромите			
<p>Ученикот/ученичката:</p> <ul style="list-style-type: none"> да знае да ја дефинира книжевноста како уметност на зборови со естетска функција; да се запознае со поделбата на книжевноста; да ги открива основните карактеристики на народната поезија. 	<ul style="list-style-type: none"> Поделба на литературата на народна и уметничка Фабула и содржина Раскажувач во прво и трето лице Народна поезија 	<ul style="list-style-type: none"> Народна книжевност Фабула и содржина Наратор (раскажувач) Драма 	<ul style="list-style-type: none"> Вежби со читање на текстови од народната и уметничката книжевност. Разговори за специфичноста на народната книжевност кај останатите народи кои живеат во РМ, како и споредба со ромската народна книжевност. Вежби за презентирање на фабула од текст. Вежби за презентирање на содржина од текст.

<ul style="list-style-type: none"> • Да се запознае со потеклото на Ромите; • да препознава карактеристични обичаи кај Ромите; • да се запознае со видовите на народната ромска носија; • да се запознае со народното материјално и духовно творештво на Ромите; • да се запознава со празниците кои ги празнуваат Ромите; • да ги забележува сличностите и разликите во обичаите, музичкото 	<ul style="list-style-type: none"> • Основни историски податоци за Ромите • Обичаи • Народна носија • Музички инструменти • Празници • Народно оро: О рhаго хого машкаг е Рома • Откривање и 	<ul style="list-style-type: none"> • Историја на Ромите во Европа • Обичаи • Народна носија • Музички инструменти (zurla, davuli) 	<ul style="list-style-type: none"> • Вежби за писмено претставување на фабула и содржина. • Читање на историски податоци за потеклото на Ромите. • Разговор за начинот и постапките при одредени обичаи. • Разговор за начинот на прославување на празниците кај Ромите. • Увезбување на основни чекори на Рhаго хого. • Препознавање и откривање на сличностите и разликите во
--	---	---	---

<p>творештво и културата на другите заедници во РМ како фактор за зближување со другите и збогатување на личноста.</p>	<p>препознавање на сличности и разлики со културите на другите етнички заедници во Р. Македонија.</p>		<p>културите со другите етнички заедници во РМ и разговор за начините на меѓусебно почитување и живеење заедно</p>
--	---	--	--

V. ДИДАКТИЧКИ ПРЕПОРАКИ

Наставната програма по *јазик и култура на Ромите* е изготвена врз основа на најсовремените сознанија за методи за стекнување знаења и вештини.

При планирањето на наставата во VII одделение наставникот/наставничката важно е да има предвид дека треба да ги планира интегрално целите вклучувајќи го и подрачјето *Култура на Ромите* чии цели најчесто се реализираат интегрирано со другите содржини и како такви се усвојуваат. Така, содржини од културата како песни, раскази, народни приказани, басни и сл. се разработуваат развивајќи ги истовремено вештините: читање со разбирање, зборување или пишување, како и прераскажување, опишување, користејќи при тоа јазични структури и функции соодветни на ова ниво.

Наставникот/наставничката при планирањето на содржините за седмо одделение треба да се придржува на правилата на постапност и систематичност, така што при разработката на новите содржини да се следи спиралната прогресија, односно секогаш врз основа на повторување на веќе познати содржини да се надградуваат нови при што подеднакво да се развиваат четирите јазични вештини и да се пројлабочуваат граматичките структури и комуникативни функции и континуирано да се проширува зборовниот фондот.

*Препораки за користење на годишниот фонд на часови
(72 часа годишно, 2 часа неделно)*

- По наставни подрачја се предлага: Јазик (Јазични вештини - слушање, говорeње, читање и пишување-, граматички структури, јазични функции) -60 часа;
- Култура -12 часа.

Наставни средства:

- учебник избран за соодветниот предмет, одобрен од страна на министерот;
- приказни, песни, списанија, енциклопедии, речници и сл.;
- аудио-визуелни средства и други средства во зависност од предметот - ЦД;
- други извори на учење: Интернет, ТВ, радио, образовни софтвери и др.

VI. ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГЌАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

На почетокот на учебната година наставникот/наставничката прибира показатели со цел да се запознае со предзнаењата на учениците за ромскиот јазик и култура, во функција на квалитетно планирање и реализирање на идните активности.

Исто така треба да се воспостави контакт со родителите и да се запознаат со карактеристиките на наставната програма за VII одделение и со начинот на обработка на содржините, следењето на постигањата на учениците. Во VII одделение учениците се оценуваат со бројчана оценка и на крајот на наставната година ученикот добива свидетелство со бројчани оценки. Притоа треба да се нагласи дека оценката по овој предмет влијае на општиот успех на ученикот.

ФОРМАТИВНО ОЦЕНУВАЊЕ – Во текот на наставата по *јазик и култура на Ромите* се препорачува формативно следење кое вклучува изработка и водење на портфолио на учениците што опфаќа:

- собирање на показатели (детски изработки, творби, искази и сл.) за секој ученик посебно;
- тековни (формативни), однапред подготвени, евалуациони листи за секој ученик, кои се пополнуваат по конкретни активности или студии на случај во кои наставникот/наставничката ја бележи фактичката состојба.

СУМАТИВНО ОЦЕНУВАЊЕ – Врз основа на целокупните податоци од формативното оценување наставникот/наставничката во текот на годината и на крајот на годината ги оценува со бројчана оценка.

ДОСТАПНОСТ И ПРООДНОСТ НА ПОРТФОЛИОТО

- Портфолиото на ученикот со прочистени и селектирани податоци за ученикот се пренесува во наредното, повисоко одделение.

НАЧИНИ НА ПРОВЕРУВАЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ – Согласно со природата на предметот јазик и култура на Ромите на ромски во VII одделение може да се применуваат различни методи и техники за усно и писмено проверување на постигањата на ученикот (говорни вежби, презентации, писмени вежби и сл.).

VII. ПРОСТОРНИ УСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Програмата во однос на просторните услови за реализација се темели на Нормативот за простор, опрема и наставните средства за деветтодишното основно училиште донесен од страна на министерот за образование и наука.

VIII. НОРМАТИВ ЗА НАСТАВЕН КАДАР

Воспитно-образовната работа во седмо одделение може да ја изведува лице кое го говори ромскиот јазик и кое завршило:

- филолошки факултет – наставна насока;
- педагошки факултет- одделенска настава;
- природно-математички факултет – група етнологија.

IX. ПОЧЕТОК НА ПРИМЕНА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Датум на започнување: 01.09.2014 година

Потпис и датум на утврдување на наставната програма

Наставната програма по предметот *јазик и култура на Ромите* за VII одделение од деветгодишното основно образование, на предлог на Бирото за развој на образованието, ја утврди

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
26-09-2014 30 год.
М-18550/1
КОПЈЕ

Изготвил: работна група, координатор Љатиф Демир
Контролирал: Трајче Георгиевски, раководител на одделение
Одобрил: м-р Митко Чешларов, раководител на сектор

